La nova exposició permanent del Museu Arqueològic de Banyoles: la culminació d'un projecte integral i de llarga durada (2006-2025)

Introducció

El 13 de desembre de 2025 el Museu Arqueològic de Banyoles va reobrir les portes al públic després de més de quatre anys de reformes. El motiu fou l'ampliació i millora dels espais d'ús públic del museu i, especialment, de l'exposició permanent, fins aleshores formada per diverses sales poc integrades entre si, amb barreres arquitectòniques i amb una museografia no unitària resultat de renovacions parcials (sales de prehistòria el 1976, sala de paleontologia el 1987, monetari el 1995...). Aquest fou, tanmateix, el darrer pas d'una ambiciosa actuació global i de llarga durada, iniciada l'any 2006 amb l'encàrrec i la redacció d'un projecte museològic.

La renovació arquitectònica

Atesa la voluntat del projecte de no ser un simple rentat de cara, sinó de dotar el museu d'una infraestructura capaç de permetre el ple desenvolupament de les seves funcions tècniques i socials –investigar, col·leccionar, conservar, interpretar i exhibir el patrimoni, segons la definició de l'ICOM aprovada el 2022 al congrés de Praga–, les obres, realitzades en fases successives entre el 2009 i el 2024, s'iniciaren de portes endins. Així, primer es renovaren els magatzems i, més endavant, les oficines, els espais d'investigació i consulta, la biblioteca i les sales de recepció i tractament de materials. Finalment, a partir del 2021 s'encarà la reforma dels cossos visitables, després d'un concurs públic del què en resultà guanyador el projecte presentat per BRC Arquitectes. En aquesta fase final no tan sols s'adequaren els edificis històrics, sinó que es construí un cos nou, amb soterrani i planta, destinat a acollir respectivament unes reserves visitables i unes aules educatives, amb funció complementària d'espai d'actes

Pel que fa a la renovació del conjunt històric, i particularment de l'immoble del Comú-Pia Almoina, declarat Bé Cultural d'Interès Nacional, la missió fou sempre molt clara: fer compatible l'ús museístic i les noves necessitats de l'equipament amb el respecte vers la historicitat dels edificis. El vell cos, de fet, es concebé des d'un inici com un element discursiu més del museu, un continent amb valor històric per si mateix que havia de dialogar amb el contingut, i que no podia veure's diluït per la museografia.

La renovació museogràfica: de la concepció al projecte

El projecte museològic del 2006 definí l'aigua i el fenomen lacustre, tant característic del territori i alhora condicionant per la presència humana, com a fil conductor de l'exposició permanent. Aquest fou el punt de partida per a la redacció del projecte museogràfic (2021), que comptà amb la col·laboració dels diversos equips de recerca i investigadors vinculats al territori, en qualitat de consell científic assessor. La voluntat no fou tan sols nodrir els continguts de les darreres novetats científiques, sinó assolir una alta representativitat i transversalitat, tant cronològica com territorial.

La proposta final, a partir de la qual s'hauria de bastir la museografia, definia cinc grans blocs cronològics –eocè-pleistocè, paleolític, neolític-edat dels metalls, ibèric-romà i edat mitjana–, al seu torn subdividits –llevat del primer– en sis àmbits temàtics: medi natural, poblament, estructura social, economia, creences i món funerari, i vida quotidiana. L'objectiu fou el de mantenir la linealitat cronològica com a guia, si bé introduint també un enfocament temàtic per tal de facilitar la comparació entre etapes i possibilitar el tractament d'aspectes concrets al llarg del temps.

Una altra de les grans qüestions plantejades fou la necessitat que el discurs, i la seva plasmació física, no només se cenyís a l'explicació del passat, sinó que interpel·lés directament el visitant, tot establint ponts entre les maneres de viure d'altres èpoques i inquietuds plenament actuals. Aspectes com la convivència amb l'entorn, la transformació del medi, les relacions socials, l'extinció d'espècies, les migracions humanes, l'intercanvi cultural, les creences i la mort o les desigualtats i desequilibris havien de ser traslladades a la permanent, incentivant així a la reflexió.

El museu no només havia de transmetre coneixements, sinó també ser un instrument per a l'estimulació de l'esperit crític.

Finalment, un altre dels criteris establerts és que el nou Museu Arqueològic no havia de concebre's com un espai destinat a l'anàlisi detallada dels diferents jaciments del territori –com les coves prehistòriques de Serinyà, el poblat neolític de la Draga o la vil·la romana de Vilauba...–, molts dels quals disposen d'infraestructures preparades per a la visita pública, sinó com un centre capaç d'articular un discurs unitari del territori des d'una perspectiva global.

A partir d'aquestes i altres premisses es convocà el concurs públic per al disseny de la museografia (2022) del qual en resultà guanyador el projecte de Varis Arquitectes. Una vegada elaborada i consensuada la proposta final, el 2024 sortiren a licitació els lots que havien de permetre l'execució del projecte.

La renovació museogràfica: la plasmació

Tot seguit s'exposaran, de manera sintètica i seguint el recorregut del visitant, les principals característiques de la nova museografia del Museu Arqueològic de Banyoles, definida per una aposta per l'audioguiatge com a sistema principal de visita. Aquest recurs es complementa, en determinats casos, amb un sistema de vitrines actives o intel·ligents, amb il·luminació seqüencial sincronitzada amb la locució. Tant els textos de sala com els continguts audiovisuals i les locucions s'ofereixen en quatre idiomes: català, castellà, anglès i francès.

L'experiència s'inicia a la planta baixa, on un audiovisual de benvinguda, acompanyat d'escenografia, narra als visitants la centenària història de l'arqueologia al Pla de l'Estany –plegada de fets rellevants, com la descoberta de la cèlebre mandíbula de Banyoles–, així com el naixement i evolució del museu, clau per a la preservació, l'estudi i la difusió del patrimoni històric i arqueològic comarcal. Encara a la planta baixa, una pantalla interactiva permet descobrir els més de cent jaciments documentats a la comarca, mentre que al pati gòtic i al vestíbul precedent, diversos plafons donen a conèixer la història de l'edifici, declarat Bé Cultural d'Interès Nacional.

La planta baixa també acull les sales d'exposicions temporals, mentre que des del vestíbul també es podrà accedir, en un futur proper, a les reserves visitables, actualment en curs d'equipament.

El cos central de l'exposició permanent, però, es concentra al primer pis, en un recorregut circular fet entorn el pati gòtic de l'edifici del Comú-Pia Almoina. El primer bloc, com ja s'ha avançat, fa un repàs als darrers 45 milions d'anys d'història geològica i biològica del territori a través dels fòssils descoberts. Entre les peces més destacades hi ha les restes d'un cocodril, les defenses d'un mastodont, un esquelet de rinoceront i un dels cranis de felí de dents de sabre més complets de la península Ibèrica.

El segon bloc s'inicia amb la presència humana al territori, documentada per primera vegada fa una mica més de 200.000 anys. Neandertals i sàpiens, doncs, esdevenen els protagonistes d'aquesta etapa marcada per la ciclicitat glacial. A les vitrines, eines d'una i altra espècie debaten amb una de les restes més enigmàtiques de la prehistòria europea, la famosa mandíbula de Banyoles, de filiació encara incerta.

El tercer bloc ens situa al neolític i a l'edat dels metalls, on els visitants podran gaudir d'alguns dels *unica* –peces singulars, sense igual conegut– que ha proporcionat el poblat neolític de la Draga, mentre que el quart ens endinsa als períodes ibèric i romà, que van posar les bases de la comarca actual. Finalment el darrer bloc, concebut com un epíleg, tracta l'edat mitjana i convida a la gent a sortir a conèixer el territori, que constitueix, en realitat, l'eix central i la principal raó de ser del museu.